

РОЗДІЛ IV

Кримінальне та кримінально-виконавче право, кримінологія, кримінальний процес і криміналістика

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2020-1/16>

А. Духневич, Н. Карпінська

Процедура медіації (примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього

Статтю присвячено проблемі впровадження інституту медіації в Україні. Автором зроблено огляд основних положень Сінгапурської конвенції про медіацію, яка набуває чинності 12 вересня 2020 р., проекту Закону “Про медіацію” (№ 3504 від 19 травня 2020 р.), поданого Кабінетом Міністрів України, і альтернативного законопроекту (№ 3504-1 від 4 червня 2020 р.), поданого народними депутатами України. Розглянуто пропонований правовий статус медіатора як специфічного і обов'язкового учасника процесу медіації, обґрунтовано необхідність і перспективність досудового врегулювання спорів шляхом медіації. Також у статті висвітлено поняття, принципи та форми відновного правосуддя, проведено розмежування відновного правосуддя від офіційного кримінального судочинства. Встановлено, що ефективним способом примирення між потерпілою стороною і неповнолітнім правопорушником є медіація як форма відновного правосуддя, процедура проведення якої пов'язана з положеннями кримінального процесуального права про кримінальне провадження на підставі угод. З огляду на це, сформульована авторська позиція і пропозиції щодо умов подальшого використання в Україні медіації в кримінальному процесі. Процес реформування кримінального правосуддя стосовно неповнолітніх повинен відбуватися з урахуванням міжнародних рекомендацій та стандартів та рухатися у напрямку впровадження відновного правосуддя. Основними причинами, які перешкоджають поширенню відновного правосуддя в Україні, є, насамперед, специфіка національного правосуддя, зорієнтованого в основному на покарання, недостатня регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладення угод саме з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим, низька поінформованість громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх та необізнаність про них серед самих учасників кримінального провадження.

Ключові слова: медіація, конфлікт (спір), досудове врегулювання спору, примирення, неповнолітній, відновне правосуддя.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наслідки карантинних обмежень через пандемію коронавірусу (COVID-19) зачепили та вплинули на різні сфери суспільного життя не оминувши судової системи світу та України, зокрема. Як наслідок, національна судова система стала ще більше перевантаженою, збільшились строки розгляду та знизилась ефективність судових процесів. З іншого боку, сучасні правові системи як ніколи покликані надавати різноманітний спектр варіантів вирішення спорів, щоб сторони могли обирати з-поміж них найбільш прийнятний та ефективний режим врегулювання з огляду на специфіку предмета, обставин та бажаних результатів [1].

Протягом останніх кількох років в Україні прослідковується певна закономірність – щоразу, як до Верховної Ради України вноситься законопроект про медіацію, такі питання як медіація, досудове врегулювання спорів, відновне правосуддя набувають широкого резонансу. Однак, після

«провалення» у черговий раз закону, інтерес до самої медіації як і до необхідності законодавчого закріплення цього процесу дуже швидко згасає.

Попри відсутність спеціального законодавства, Україна має досвід застосування процедури медіації, який підтверджує високу ефективність цього інституту у процесі вирішення конфліктів. Так, згідно з даними Міністерства юстиції України, починаючи з 2003 р. активно проводяться експерименти в судах (зокрема, у Києві, Харкові, Івано-Франківську тощо).

На сьогодні на території України діє низка Регіональних груп медіації об'єднаних в Асоціацію груп медіації України та Український центр порозуміння, який активно займається впровадженням програм примирення потерпілих і правопорушників та просвітницькою діяльністю у цій сфері. Також, існує практика застосування відновних процедур. Практика незначна за обсягом, однак свідчить, що медіація у кримінальному судочинстві має багато переваг у порівнянні із загальним судовим порядком розв'язання «кримінально-правових конфліктів».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання впровадження альтернативних способів врегулювання спорів та медіації, зокрема, досліджували та продовжують вивчати такі науковці як Ю. Баулін, Г. Єрьоменко, В. Землянська, Н. Крестовська, В. Маляренко, К. Наровська, Н. Нестор, Ю. Притика, Л. Романадзе, З. Симоненко, Ю. Терещенко, В. Тертешник, О. Тютюн, Л. Хавронюк, О. Шепель та інші. Однак, не зважаючи на численні наукові публікації, активне впровадження інституту медіації та примирення як досудового врегулювання спорів охоплено тільки теоретично, правовий статус медіації ще не набув свого законодавчого закріплення.

Метою дослідження є аналіз питань, пов'язаних із запровадженням інституту медіації в Україні, його нормативно-правового забезпечення, розкриття особливостей процедури медіації (примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього, обґрунтування перспектив відновного правосуддя.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво, аналогами є слова «mediation» (англ.), «médiation» (фр.), від грецького «medos» – нейтральний, незалежний від сторони. Медіація – структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання спору (конфлікту), в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйнятної рішення. Метою медіації є обговорення, усвідомлення й опрацювання складної конфліктної (проблемної) ситуації задля оптимального виходу з неї. Результатом успішної медіації є досягнута під час обговорення конкретна угода. Рішення, прийняті в медіації, можуть бути закріплені в угоді лише в разі, якщо кожна зі сторін конфлікту (спору) їх визнає.

Головними передумовами медіації є: прагнення сторін на мирне врегулювання конфлікту (спору) та добровільність їх участі в процедурі медіації. Об'єднавши зусилля, аби врегулювати проблему, замість сприйняття опонента як ворога, сторони конфлікту можуть розраховувати на досягнення домовленостей, які передбачають взаємну згоду – консенсус (співробітництво). Досягнувши консенсусу, сторони конфлікту приймають таке рішення, яке дозволяє конструктивно будувати подальші взаємовідносини і спільну діяльність. Медіація має суттєві відмінності від інших альтернативних способів урегулювання конфліктів, зокрема від переговорів та арбітражу. Основними характерними рисами медіації, які відрізняють її від інших альтернативних способів урегулювання конфліктів є такі: медіація це особливий вид переговорів, процес який має певну структуру; участь медіатора є обов'язковою; медіатор не може представляти жодну із сторін; медіатор не повинен досліджувати докази та встановлювати факти; медіатор не може примушувати чи спрямовувати сторони до прийняття рішення, яке на його думку є вірним чи оптимальним; медіатор не виносить обов'язкового для сторін рішення; характерною ознакою є активна роль самих сторін у переговорах щодо самостійного пошуку можливих рішень. Усвідомлення, що варіанти рішень не можуть бути нав'язані медіатором, значно зменшує напруження всіх сторін та зменшує ймовірність того, що будь-яка із сторін конфлікту буде відстоювати лише займану позицію [2, с. 101-103]. Таким чином, медіація є особливою формою переговорів, а її природа визначена місцем і роллю медіатора в цій процедурі.

У світлі асоційованого членства України в ЄС, важливим є визнання Європейським Співтовариством ефективності медіаційної процедури та рекомендація її до провадження у якості основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового

розгляду, що знайшло своє відображення в підписаній Україною Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [3].

Відповідно до ст. 1 зазначеної Угоди, Україна і ЄС мають посилювати співпрацю в сфері правосуддя, свободи та безпеки, з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод. Країни Європейського Союзу дали згоду на те, що забезпечення верховенства права та кращого доступу до правосуддя повинно включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів.

Європейська Рада на своєму засіданні в Тампері 15 жовтня 1999 року закликала держав-членів до запровадження альтернативних позасудових процедур, серед яких медіація є основним методом врегулювання спорів [4].

Важливим кроком у на шляху до запровадження інституту медіації стало підписання Україною (одна із 46-ти країн-підписантів) у серпні 2019 року в Сінгапурі Конвенції ООН щодо медіації [5]. Зі зростанням витрат на арбітраж та зі світовим економічним спадом через пандемію COVID-19, Конвенція має великий потенціал стати одним із дієвих механізмів у вирішенні спорів. За інформацією наданою Сінгапурським міжнародним центром посередництва (SIMC) рівень успішності медіації досягає 70% у всьому світі та 85% у випадках, опосередкованих в рамках SIMC у 2017 році, що свідчить про високу ефективність медіації як ефективного інструменту вирішення спорів [6].

На сьогоднішній день наша країна уже встигла зробити певні кроки у напрямку ратифікації та імплементації Сінгапурської конвенції про медіацію. За дорученнями Голови Верховної Ради України відповідно від 20 травня 2020 року та 09 червня 2020 року Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні 01 липня 2020 року проект Закону про медіацію (реєстр. № 3504 від 19 травня 2020 року), поданий Кабінетом Міністрів України, (далі – Законопроект 1) та альтернативний проект Закону про медіацію (реєстр. № 3504-1 від 04 червня 2020 року), поданий народним депутатом України А. А. Ключком та іншими народними депутатами України, (далі – Законопроект 2) які на законодавчому рівні закріплюють можливість проведення процедури медіації та створюють умови ратифікації та імплементації Сінгапурської конвенції Україною.

Метою Законопроекту 1 є закріплення на законодавчому рівні можливості проведення процедури медіації, яка полягатиме у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту (спору) шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора. Цим Законопроектом визначаються правові засади та порядок проведення медіації в Україні. Зокрема, передбачається, що:

- процедура медіації застосовуватиметься у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають з цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також у кримінальних провадженнях при укладенні угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин;

- фізичні та юридичні особи зможуть звернутись до медіатора для проведення медіації як до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу;

- медіація проводитиметься за взаємною згодою сторін медіації відповідно до принципів добровільності; конфіденційності; незалежності та нейтральності, неупередженості медіатора; самовизначення та рівності прав сторін медіації;

- набути статус медіатора зможе будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами;

- підготовка у сфері медіації становитиме не менше як 90 годин навчання медіатора, у тому числі 45 годин практичного навчання, та включатиме теоретичні знання та практичні навички щодо принципів, порядку та методик проведення медіації, правового регулювання медіації, етики медіатора, ведення переговорів та врегулювання конфліктів (спорів);

- підготовку у сфері медіації здійснюватимуть заклади освіти, а також організації, що забезпечують проведення медіації, об'єднання медіаторів, суб'єкти господарювання будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати послуги у сфері медіації або організовувати їх надання відповідно до законодавства;

- реєстри медіаторів зможуть вести об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які залучають медіаторів або послугами яких користуються [7].

Метою Законопроекту 2 є запровадження на законодавчому рівні інституту медіації в Україні шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів медіації. Основним завданням

Законопроекту 2 є визначення правових основ надання послуг медіації на професійних засадах, поширення практики мирного вирішення спорів позасудовими методами з метою розвантаження судів та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою.

Згідно з пояснювальною запискою до Законопроекту 2 для досягнення поставленої мети ним пропонується визначити правові засади впровадження та проведення процедури врегулювання конфліктів (спорів) за взаємною згодою сторін конфлікту та за участю посередника (медіатора), принципи та порядок проведення медіації, а також правовий статус медіатора. Важливим кроком є визначення статусу медіатора в Україні, зокрема умови набуття статусу медіатора, зміст його прав та обов'язків, а також відповідальності за порушення вимог закону про медіацію. Одним з ключових положень Законопроекту 2 є визначення прав та обов'язків сторін медіації та загальна регламентація процедури медіації від її ініціювання до моменту припинення. Крім того, Законопроект 2 пропонується внести зміни до Кодексу законів про працю України, ЦПК України, ГПК України, КАС України, КПК України [8].

У світлі обговорення вище зазначених проектів гостро стоїть питання щодо обов'язковості чи необов'язковості процедури медіації. Частина фахівців апелюючи до міжнародного досвіду стоїть на позиції введення інституту медіації як обов'язкової процедури. У цьому питанні вагомою є думка О. Тютюн, яка вказує на ту обставину, що не всі спори є медіабельними, і з огляду лише на цей факт медіація не може бути обов'язковою досудовою процедурою у вирішенні спорів. Водночас, С. Стадник зауважує що у деяких країнах, зокрема США, існує обов'язкова інформаційна сесія про можливість врегулювання спору шляхом медіації, але не обов'язкова медіація [9].

Протягом останніх двох десятиліть в Україні активно поширюються ідеї відновного правосуддя як засобу соціального примирення, розрахованого на будь-які вікові категорії, а особливо на неповнолітніх правопорушників. Сама концепція відновного правосуддя привертає дедалі більшу увагу громадськості та набуває свого втілення у кримінальному процесі багатьох розвинених країн світу (США, Канада, Велика Британія), тощо [10, с. 4-21]. Положення Концепції відповідають сучасним правовим тенденціям переходу від реагування на вчинення злочинів виключно примусовими та каральними методами до застосування альтернативних або додаткових шляхів впливу на стан криміногенної ситуації в суспільстві, а саме відновних процедур, або процедур примирення (медіації), які проводяться за допомогою посередника (медіатора). Основними цілями при цьому є, з одного боку, забезпечення максимального відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, з іншого боку – мотивування особи, що вчинила правопорушення, за власною ініціативою піти на відповідні перемовини з потерпілим віч-на-віч поза межами слідчого кабінету і залу судового засідання, при посередництві спеціально підготовлених і уповноважених сторонніх осіб – медіаторів, в результаті діалогу усвідомити наслідки своїх дій, спільно виробити взаємоприйнятні засоби залагодження конфлікту. Наслідком такої процедури є укладена між обвинуваченим (підсудним) і потерпілим письмова (медіаційна) угода, яка може тягнути за собою певні юридичні наслідки [11].

Під медіацією у кримінальних провадженнях науковці розуміють процес, який веде медіатор за участю потерпілого, з одного боку, та підозрюваного, обвинуваченого, з іншого боку, з метою досягнення між ними згоди та/або примирення стосовно спору (конфлікту) шляхом вироблення взаємоприйнятного рішення (відновного результату) [12, с. 74-80]. Вбачається, що відновним результатом виступає угода, досягнута у ході відновного процесу, який передбачає реалізацію заходів, що охоплюють компенсації/відшкодування, реституцію/відновлення первинних прав і роботи на користь громади, що має на меті задоволення індивідуальних та колективних потреб і відповідальності сторін, а також досягнення реінтеграції потерпілого і правопорушника [13, с. 5].

Таким чином, відновне правосуддя можна визначити як підхід до реагування на протиправну поведінку та вчинення злочинів, який враховує баланс інтересів потерпілої особи, правопорушника та громади. При відновному правосудді запрошуються обидві сторони конфлікту до діалогу, що дає можливість усім учасникам інциденту досягти спільного рішення та відновити справедливість. Відновне правосуддя доповнює офіційну форму правосуддя та є альтернативою судовому вирішенню кримінальних ситуацій, медіація при цьому є однією із найпоширеніших форм реалізації відновного правосуддя.

Основними умовами проведення процедури медіації (примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього є : активна участь сторін у вирішенні правового конфлікту на основі діалогу потерпілого і неповнолітнього у конфлікті з законом; залучення до процедури відновного примирення нейтрального неупередженого посередника (медіатора), який допомагає сторонам досягти порозуміння, налагодити та проводити переговори; добровільна згода потерпілого і неповнолітнього на участь у процедурі, можливість відмовитись від участі у ній на будь-якому етапі;

конфіденційність інформації про перебіг процедури; взаємна згода при формуванні остаточного рішення у межах вирішення кримінально-правового конфлікту.

Вбачається, що до процедури медіації(примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього за згодою сторін можуть залучатися соціальні працівники, психологи, представники закладів освіти та інші особи, якщо це сприятиме максимальному забезпеченню прав, свобод і законних інтересів дитини. Домовленості, досягнуті сторонами за результатами участі у процедурі медіації, викладаються у письмовій (медіаційній) угоді, яка є обов'язковою для виконання сторонами у визначені ними строки та способом.

Отже, у результаті застосування медіації (примирення) у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього забезпечується надання можливості усім тим, кого торкнувся злочин, відкрито розповісти про свої емоції та почуття, переживання, а також, можливість задовольнити їхні потреби. Потерпілі мають право отримати репарацію, а правопорушники повинні зрозуміти причини та наслідки своєї протиправної поведінки і свідомо взяти на себе відповідальність.

Необхідно зауважити, що механізм застосування відновного правосуддя у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх на практиці неодноразово відпрацьовувався за умов чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства організаціями медіаторів за власною ініціативою, у численних пілотних проектах під егідою Верховного Суду, Генеральної прокуратури України (Офісу Генерального прокурора) [11].

Так, відповідно до Наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 року в Україні реалізовується пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» [14]. Пілотний проект ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях про злочини невеликої та середньої тяжкості, вчинені неповнолітніми, і включає в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними злочинів з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним злочинам.

Передбачається, що програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, може бути застосована у разі наявності потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; вчинення неповнолітнім вперше злочину невеликої або середньої тяжкості; визнання неповнолітнім факту вчинення злочину; згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі. Прокурор зобов'язаний поінформувати неповнолітнього, його законного представника та потерпілого, його законного представника про можливість реалізації Програми шляхом залучення регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги посередника та укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину.

Варто наголосити, що результати участі у Програмі враховуватимуться під час прийняття рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до статей 45-46 (у разі вчинення неповнолітнім вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості), статті 48 Кримінального кодексу України або закриття кримінального провадження на підставі частини четвертої статті 56, пункту 7 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України [15].

Із вище наведено, можна зробити висновок, що чинне українське законодавство містить основи для запровадження процедур відновного правосуддя. Так, у 2011 році Указом Президента України було затверджено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, у якій наголошується про необхідність прийняття закону про медіацію та реалізації пілотних проектів щодо створення центрів відновного правосуддя [16].

Одним із пріоритетів Національної стратегії у сфері прав людини є упровадження ефективної системи правосуддя щодо неповнолітніх з урахуванням міжнародних стандартів [17]. Створення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх від 24 травня 2017 року № 357 [18] теж є підтвердженням запровадження інституту відновного правосуддя на теренах нашої держави.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [15] містить прогресивну норму, яка передбачає провадження на підставі угод, в рамках якого у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та обвинуваченою особою. Відповідно до статті 468 Кримінального процесуального кодексу України передбачено укладення

двох видів угод: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Однак, у КПК України відсутні спеціальні норми, які регламентували б порядок та особливості укладення таких угод, де підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітня особа.

Науковці та практики вказують на те, що незважаючи на наявність законодавчих передумов для здійснення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх, їх впровадження відбувається надто повільними темпами [19, с. 60-62]. Вважається, що основними причинами, з одного боку, є недостатня регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладення угод саме з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим, з іншого – низька поінформованість громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх та необізнаність про них серед самих учасників кримінального провадження [19, с. 60-62].

Висновки. Інститут медіації для українського законодавства є новим, а саме законодавство перебуває на етапі формування. Чітке встановлення загальних стандартів поведінки медіатора та визначення норм, яким повинен відповідати останній, сприятиме здійсненню процесу медіації належним чином та підвищенню публічної довіри до медіації як ефективного засобу вирішення спорів. Процес реформування кримінального правосуддя стосовно неповнолітніх повинен відбуватися з урахуванням міжнародних рекомендацій та стандартів та рухатися у напрямку впровадження відновного правосуддя.

Основними причинами, які перешкоджають поширенню відновного правосуддя в Україні, є, насамперед, специфіка національного правосуддя, зорієнтованого в основному на покарання, недостатня регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладення угод саме з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим, низька поінформованість громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх та необізнаність про них серед самих учасників кримінального провадження.

Чинне національне законодавство містить, зокрема КПК України містить передумови для ефективного запровадження даного інституту у кримінальному процесі. Водночас, потребують регламентації порядок та особливості укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості де підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітня особа.

Насамкінець, варто зауважити, що прикладом активного розвитку медіації в Україні є постійно зростаюча кількість медіаторів (посередників), відкриття кабінетів медіації, створення громадських організацій-об'єднань медіаторів, провайдерів серед яких є громадська організація «Національна асоціація медіаторів України», Український центр медіації, зрештою, наміри України стати учасником міжнародних договорів, пов'язаних з медіацією.

Джерела та література

1. Потьомкіна Ю. Сінгапурська Конвенція: 7 місяців потому / Ю. Потьомкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/the_singapore_convention_7_months_later.
2. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. – Одеса: Екологія, 2019. – 456 с.
3. Угода про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014 р., ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011.
4. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні / В. Ситюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>.
5. Сидоришина Т. Медіація – нова фішка комунікації / Т. Сидоришина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya--nova-fishka-komunikaciyi.html>.
6. SIMC Clarifies Criteria for Serving on its Panel of Mediators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://simc.com.sg/blog/2018/06/11/simc-criteria-panel-mediators>.
7. Малюська Д. Схвалений Урядом законопроект про медіацію дозволить розвантажити судову систему / Д. Малюська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-malyuska-shvalenij-uryadom-zakonproekt-pro-mediaciyu-dozvolit-rozvantazhiti-sudovu-sistemu>.

8. Проект Закону «Про медіацію» № 3504 від 19 травня 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
9. Сидоренко Д. Новий законопроект про медіацію: за і проти / Д. Сидоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jur-gazeta.com/golovna/noviy-zakonoproekt-pro-mediaciju-za-i-proti.html>.
10. Дубовик О. І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя / О. І. Дубовик // Право і громадянське суспільство. – 2015. – № 2. – С. 4-21.
11. Лобач В. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх / В. Лобач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?blogs=vidnovne-pravosuddya-schodo-nerovnoolitnih>.
12. Назарук О., Онищук А. Медіаційна процедура у кримінальному процесі / О. Назарук, А. Онищук // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – Ч. 2. – С. 74-80.
13. Відновне правосуддя – шлях до безпечної громади / БО «Український центр порозуміння». – 2011. – 23 с.
14. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину»: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України № 172/5/10 від 21.01.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19/print>.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
16. Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
17. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президент України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text>.
18. Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/357-2017-%D0%BF>.
19. Самороков В. О. Відновне правосуддя / В. О. Самороков // Молодий вчений. – 2019. – № 12.1 (76.1). – С. 60-62.

Духневич А., Карпинская Н. Процедура медиации (примирения) в уголовном производстве в отношении несовершеннолетнего. Стаття посвящена проблеме внедрения института медиации в Украине. Автором сделан обзор основных положений Сингапурской конвенции о медиации, которая вступает в силу 12 сентября 2020 г., проекта Закона о медиации (№ 3504 от 19 мая 2020 г.), поданного Кабинетом Министров Украины, и альтернативного проекта Закона о медиации (№ 3504-1 от 4 июня 2020 г.), поданного народными депутатами Украины. Рассмотрены правовой статус медиатора как специфического и обязательного участника процесса медиации, обоснована необходимость и перспективность досудебного урегулирования споров путем медиации. Также в статье освещены понятие, принципы и формы восстановительного правосудия, проведено разграничение восстановительного правосудия от официального уголовного судопроизводства. Установлено, что эффективным способом примирения между потерпевшей стороной и несовершеннолетним правонарушителем является медиация как форма восстановительного правосудия, процедура проведения которой связана с положениями уголовного процессуального права о уголовном производстве на основании соглашений. Учитывая это, сформулирована авторская позиция и предложения об условиях дальнейшего использования в Украине медиации в уголовном процессе. Процесс реформирования уголовного правосудия в отношении несовершеннолетних должен происходить с учетом международных рекомендаций и стандартов и двигаться в направлении внедрения восстановительного правосудия. Основными причинами, которые препятствуют распространению восстановительного правосудия в Украине, является, прежде всего, специфика национального правосудия, ориентированного в основном на наказание, недостаточная регламентация в уголовном процессуальном законодательстве порядка заключения соглашений именно с несовершеннолетним подозреваемым, обвиняемым, низкая осведомленность граждан о возможности применения процедур восстановительного правосудия по делам несовершеннолетних и неосведомленность о них среди самих участников уголовного производства.

Ключевые слова: медиация, конфликт (спор), досудебное урегулирование спора, примирения, несовершеннолетний, восстановительное правосудие.

Dukhnevych A., Karpinska N. Mediation Procedure (Reconciliation) in the Criminal Proceedings Against a Minor. The article highlights the issue of introducing the institute of mediation in Ukraine. The author reviews the main provisions of the Singapore Convention on Mediation, which enters into force on 12 September 2020, the draft Law on Mediation (№ 3504 of 19, May 2020) submitted by the Cabinet of Ministers of Ukraine, and the alternative draft Law on Mediation (№ 3504-1 of 4, June 2020), submitted by the People's Deputies of Ukraine. The author interprets the legal status of a mediator as a specific and obligatory participant in the mediation process and substantiates the necessity and prospects of pre-trial settlement of disputes through mediation. The article highlights the concepts, principles, and forms of restorative justice and distinguishes restorative justice from official criminal proceedings. The author argues that mediation, as a form of the restorative justice, is an effective way of reconciliation of the victim with a juvenile offender. The procedure of mediation uses provisions of the criminal procedure law concerning the criminal proceedings based on agreements. In view of this, the authors suggest their own ideas as to the conditions for the improvement of mediation procedure in criminal proceedings and its implementation in Ukraine. The process of reforming criminal justice for juveniles should make taking into account international recommendations and standards and move towards the implementation of restorative justice. The main reasons that hinder the spread of restorative justice in Ukraine are, first of all, the specifics of national justice, focused mainly on punishment, insufficient regulation in criminal procedure law of the procedure for concluding agreements with juvenile suspects, accused, low awareness of citizens about the opportunity of conducting restorative justice procedures in juvenile cases and ignorance about them among the participants in the criminal proceedings.

Key words: mediation, conflict (dispute), pre-trial settlement of dispute, reconciliation, juvenile, restorative justice.

УДК 342.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2020-1/17>

Г. Андрусак

Суть суспільно небезпечного посягання в контексті підстави необхідної оборони

У статті обґрунтована правильність визначення підстави необхідної оборони як суспільно небезпечного посягання. Визначено семантику поняття «підстава», адже цей термін є багатозначним. Підставою необхідної оборони є вчинення суспільно небезпечного посягання. Слід схвалити використання законодавцем саме такого терміна, а не «напад» чи «злочинне посягання». Не можна погодитись і з використанням поняття «напад» для характеристики підстави необхідної оборони. Напад зажди містить елемент насильства. Проте суспільно небезпечне посягання може здійснюватися з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Згідно з буквальним тлумаченням закону підставою необхідної оборони є посягання, що становить суспільну небезпеку і не обов'язково є злочинним. Злочинність діяння означає наявність всіх ознак складу злочину – вчинення суб'єктом злочину передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння. Згідно з висновками автора при необхідній обороні посягання повинно бути спрямовано на державні, громадські інтереси, а також політичні, трудові та майнові права громадян, особу, її честь і гідність, щоб посягання и можна було кваліфікувати як суспільно небезпечне. Підставою необхідної оборони може бути і таке суспільно небезпечне посягання, яке не утворює нападу. Оскільки в законі йдеться про запобігання або припинення спроби особи вчинити дію, яке створює суспільну небезпеку, очевидно, мається на увазі певна активність особистості. У законі не вказано, що посягання повинно бути пов'язане з насильством, воно повинно бути суспільно небезпечним. Проаналізована наукова дискусія про можливість необхідної оборони проти посягання у формі бездіяльності. Серед всіх обставин, що виключають злочинність діяння, тільки необхідна оборона - це реакція на суспільно небезпечне посягання, яке можливо і в активній, і в пасивній формі. На думку автора, немає підстави для права на необхідну оборону при суспільно небезпечній бездіяльності.

Ключові слова: необхідна оборона, напад, підстава необхідної оборони, суспільно небезпечне посягання, бездіяльність.